NORSK
OLJEMUSEUM

Årbok 1997

med årsmeldinger
for 1996 og 1997

Reorganiseringen av Statoil

«Vingeklipping» eller symbolpolitikk?[1]

av Finn E. Krogh

- **Statoil blir for stort og dominerende**
- **Statoil truer demokratiet ved å bli en «stat i staten»**
- **Statoil blander sammen forretning og forvaltning**
- **Statoil skaper usunne avhengighetsforhold i næringslivet**

Da Høyre overtok regjeringsmakten etter stortingsvalget høsten 1981, var dette de viktigste ankepunktene som ble framholdt mot Statoils posisjon i norsk oljevirksomhet. Den tverrpolitiske enigheten som hadde gjort seg gjeldende da statsoljeselskapet ble etablert i 1972, kom ikke til å vare lenge. Allerede i 1973, da Statoil skulle overta statens rettigheter på Frigg-feltet, oppsto det konflikter om selskapets fullmakter og behovet for ordninger som sikret folkevalgt styring og kontroll.

Gjennom siste halvdel av 1970-tallet ble Høyres innvendinger mot Statoil-systemet gjort til hovedsak i partiets oljepolitikk. Arbeiderpartiets tillit til statsoljeselskapet forhindret imidlertid kritikken å komme lenger enn til Stortingets talerstol.

Finn E. Krogh (f. 1959) er direktør ved Norsk Oljemuseum. Krogh er utdannet cand. polit ved Institutt for Administrasjon og Organisasjonsvitenskap ved Universitetet i Bergen. Han har tidligere arbeidet som utredningskonsulent i Norwegian Petroleum Consultants i Bergen og vært prosjektleder/direktør for Norsk Villakssenter i Lærdal.

Framtidsvisjonen

Regjeringsskiftet i 1981 ga Høyre en reell anledning til å få gjennomslag for sine kritiske synspunkter. I sin tiltredelseserklæring hevdet Willoch-regjeringen at den ønsket å treffe tiltak som ville endre Statoils stilling innen det statlige organisasjonsmønsteret. Hensikten med dette skulle være å redusere statsoljeselskapets forventede vekst fram mot tusenårsskiftet og forhindre utsiktene til økonomisk maktkonsentrasjon.

Den politiske debatten om Statoils framtid var på dette tidspunktet farget av vekstprognoser basert på en høy oljepris og en jevnt stigende utbyggingstakt. Ut fra slike beregninger kunne selskapet komme til å disponere 1/3 av statens inntekter rundt år 2000. Denne statskapitalistiske framtidsvisjonen ble av Høyre kjørt fram som en trussel mot mulighetene for politisk styring med oljesektoren. Senterpartiet og Kristelig Folkeparti støttet denne tankegangen – og dermed var det etablert et flertall på Stortinget for å gjennomføre en reform av Statoils rolle i norsk oljevirksomhet.

Hvor mye skal vi klippe? Størrelsen på saksen til henholdsvis Gro og Kåre forteller det meste om hovedinnholdet i det store «oljekompromisset» om Statoil-reformen. Den kjente avistegneren Finn Graff tok den aktuelle debatten på kornet ved innledningen til de avsluttende kompromissforhandlingene mellom regjeringspartiene og Arbeiderpartiet.

ARBEIDERBLADET, 15.03.84

Olje- og energiminister Vidunn Hveding og hans statssekretær Hans Henrik Ramm var det politiske radarparet som for alvor satte fart i spørsmålet om en reorganisering av Statoil. Da Høyre inntok regjeringskontorene i 1981 ble de to både pådrivere og aktører i selve beslutningsprosessen.
FOTO: ESPEN BJERKE

Høyre som pådriver

Med nyvunnet regjeringsmakt og et borgerlig flertall i ryggen, satt Høyre i gang med å realisere sine reformidéer. Partiets syn på de organisasjonsmessige sidene ved norsk oljepolitikk var gjort kjent i god tid før valget høsten 1981. Høyres oljepolitiske komité hadde i mai 1981 avgitt en svært Statoil-kritisk motmelding til Arbeiderpartiets perspektivmelding fra året før. Her ble det skissert konkrete retningslinjer for en reform av statsoljeselskapet. Temaet hadde også stått sentralt i valgkampen. To framtredende medlemmer av Høyres oljepolitiske komité, Vidkunn Hveding og Hans Henrik Ramm, inntok etter regjeringsskiftet stillingene som statsråd og statssekretær i Olje- og Energidepartementet. Fra disse posisjonene kunne de på egen hånd bestemme retningslinjene for det videre reformarbeidet. Høyres oljepolitiske ekspertise ble på denne måten sentrale pådrivere og aktører i selve beslutningsprosessen.

Idéene fra Høyres motmelding fikk også overraskende stor støtte fra det administrative apparatet i Olje- og Energidepartementet. Embetsverket hadde ved flere tidligere anledninger følt seg overkjørt av Statoils evne til å få saker vedtatt på politisk nivå uten at departementets egne vurderinger ble tatt tilstrekkelig hensyn til. Dette hadde over tid skapt et anstrengt forhold mellom departementet og Statoil. Embetsverket inntok derfor en positiv holdning til Høyre-regjeringens reformforslag.

Utvalg med stramt mandat

I februar 1982 ble det såkalte Mellbye-utvalget oppnevnt for å utrede alternative løsninger for hvordan en reform av det gjeldende organisasjonsmønsteret kunne gjennomføres. Utvalgets mandat var stramt formulert og nært knyttet til Høyres oljepolitiske program. Det ble forutsatt at statens inntekter, direkte og via Statoil, ikke måtte bli mindre enn under det gjeldende systemet. Statens rettigheter, økonomiske og andre, skulle heller ikke reduseres.

I praksis betydde dette at Mellbye-utvalgets anbefalinger måtte holdes innenfor rammene av Høyre-regjeringens oljepolitiske målsettinger. Høyres nylig avgitte motmelding ble et retningsgivende dokument i denne sammenheng. Regjeringspartiet oppnådde på denne måten høy grad av styring med selve beslutningsprosessen. Arbeiderpartiet på sin side karakteriserte utredningsarbeidet som et rent «bestillingsverk».

Mellbye-utvalgets forslag

Etter ett års arbeid og en hektisk innspurt kunne Mellbye-utvalget, den 21. februar 1983, avgi sin enstemmige innstilling om organiseringen av statens deltagelse i petroleumsvirksomheten (NOU 1983:16). Det ble presisert at utvalget hadde søkt å løse oppgaven innenfor regjeringens mandat. Da Jens Christian Mellbye overleverte utvalgets innstilling til olje- og energiminister Vidkunn Hveding ga han til kjenne at forslagene var gitt ut fra regjeringens klare rammebetingelser og målsettinger. I hovedtrekk kan vi oppsummere Mellbye-utvalgets forslag i følgende hovedpunkter:

- En vesentlig del av Statoils inntekter bør kanaliseres direkte inn i statskassen

- Statoils makt i de operative interessenskapene bør utbalanseres (fjerning av veto-retten)
- Statens redskaper, OED og OD bør styrkes for å sikre økt folkevalgt kontroll
- Tiltak for å fremme utviklingen av de andre norske selskapene, Hydro og Saga

For at ikke statens samlede rettigheter skulle svekkes ble det lagt inn en adgang til å initiere hele den statlige stemmetyngden i interessentskapene. Dette skulle bare gjelde i saker som ble ansett å være så viktige at statsråden som generalforsamling burde ha mulighet til å påvirke utfallet. Utvalget gikk også inn for at de foreslåtte endringene måtte gjelde for utvinningstillatelser som allerede var tildelt. Uten en slik tilbakevirkende kraft ville det nye organisasjonsmønsteret ikke få praktiske konsekvenser før langt inn i framtiden, kanskje ikke før tusenårsskiftet. Men utvalget ville ikke si noe konkret om størrelsen på statens andeler i de ulike lisensene. Det ble framhevet at dette spørsmålet måtte holdes åpent for politiske vurderinger – og dermed gjøre det nye organisasjonsmønsteret fleksibelt i forhold til skiftende politiske regimer.

Amputasjon!

I regjeringskretser ble Mellbye-utvalgets forslag godt mottatt. Statssekretær Hans Henrik Ramm hadde gjennom hele prosessen vært en av Høyres fremste aktører. Han uttrykte stor tilfredshet med at forslagene lå klart innenfor rammen av mandatet.

Statoils ledelse hadde hatt en lav profil gjennom hele utredningsperioden. Da Mellbye-utvalgets innstilling ble kjent var ledelsen ikke villig til å gi noen offisiell kommentar til de framlagte forslagene. Verken selskapets direktør Arve Johnsen, eller daværende styreformann Finn Lied, var villige til å komme med synspunkter på Mellbye-utvalgets innstilling. Arbeiderbladet satt imidlertid inne med fortrolig informasjon om reaksjonene i selskapet, og feide til side enhver tvil om Statoils syn på reformplanene. I en artikkel dagen etter forslagene var blitt kjent, skildret de stemningen i selskapet på denne måten:

> «Ingen innenfor Statoils ledelse ønsket i går å kommentere innstillingen, men overfor Arbeiderbladet ble det sagt: Dette er ingen vingeklipping – det er en amputasjon!
>
> I statsoljeselskapet sies det rett ut, at man oppfatter innstillingen som en direkte mistillit til Statoils evne til å forvalte de verdiene de politiske myndighetene til nå har vedtatt skal tilføres selskapet. Mange innenfor selskapet nekter å tro at de politiske myndigheter, inkludert Høyre-regjeringen selv, vil gå så langt som det foreslås».

Partipolitisk strid

Ingen av de reaksjonene som framkom på Mellbye-utvalgets innstilling kan betraktes som overraskende. Posisjonene som avtegnet seg var snarere en bekreftelse på de konfliktlinjene som hadde ligget fast siden reformspørsmålet dukket opp på den politiske dagsorden.

Statoil-reformen ble en omstridt oljepolitisk sak gjennom de tre årene den vandret inn og ut av den politiske

arena. Arbeiderpartiet gikk hardt ut mot Høyres planer om å «vingeklippe» Statoil. Partiet mente dette ville svekke statsoljeselskapet og gjøre det dårligere rustet til å mestre konkurransen med de store utenlandske oljeselskapene. I tillegg kom saken til å aktivisere sentrale ideologiske skillelinjer mellom Høyre og Arbeiderpartiet i synet på statlig forretningsdrift og omfanget av statens engasjement i oljevirksomheten.

Sommeren 1983 ble den sittende Høyre-regjeringen utvidet til en borgerlig treparti-regjering med Senterpartiet og Kristelig Folkeparti som koalisjonspartnere. Statoil-reformen ble dermed et forhandlingstema mellom de tre borgerlige partiene på den ene siden og Arbeiderpartiet på den andre. Det var imidlertid lite som tydet på at det ville være mulig å nå fram til en forhandlingsløsning i reformspørsmålet.

Reformtiltakene

På bakgrunn av Mellbye-utvalgets anbefalinger – og til tross for mange negative høringsuttalelser – foreslo regjeringen to hovedtiltak for å begrense Statoils økonomiske vekst og redusere selskapets maktpotensiale overfor andre aktører i det norske oljemiljøet:

1. Splitte pengestrømmen i en statlig del og en selskapsdel. Dermed ville staten få direkte kontroll med en viss prosentandel av de løpende bruttoinntekter og -utgifter (statens direkte økonomiske engasjement – SDØE). Hvor stor denne prosentandelen skulle være ville variere fra felt til felt. I noen lisenser (Gullfaks og Troll) ble det imidlertid foreslått at staten skulle overta hele 73 prosent av de 85 prosent Statoil tidligere var blitt tildelt.

2. Endre stemmereglene i de enkelte lisensene, slik at Statoil ikke lenger skulle ha flertall og vetorett alene, men at statsoljeselskapet for framtiden måtte samarbeide med ett eller flere av de andre oljeselskapene i lisensen for å kunne fatte beslutninger.

Man valgte med disse forslagene å konsentrere seg om rammebetingelsene rundt Statoil: Ved å kanalisere hovedtyngden av pengestrømmen direkte inn i statskassen ville man unngå «problemet» med kapitalopphopning i statsoljeselskapet. Ved å endre stemmereglene endret man samtidig spillereglene i beslutningsprosessen i de enkelte lisensene. Hovedhensikten med dette var å avskaffe Statoils dominans overfor de andre selskapene.

Det ble ikke anbefalt tiltak som skulle styrke den overordnete politiske styringen med Statoil. Slike løsninger ble på et tidlig stadium utelukket av hensyn til selskapets forretningsmessige frihet og ønsket om å markere skillelinjene mellom forretning og forvaltning.

Arbeiderpartiet avviste imidlertid de framlagte forslagene. Det gikk derfor mot en oljepolitisk splittelse i Stortinget hvis regjeringen valgte å innføre reformtiltakene via et rent flertallsvedtak. Konflikten om «vingeklippingen» av Statoil kunne komme til å gjøre slutt på en lang epoke med politisk enighet omkring sentrale spørsmål i norsk oljevirksomhet.

Vestlandet modererer Høyres vingeklipping

Av Av SVEINUNG SLETTEN

Vestlands-Høyre kan bli den store bøygen i det mer ideologisk orienterte Høyres bestrebelser på å begrense Statoils rolle i norsk oljevirksomhet. Trioen Kari Thu, Arne Rettedal og Håkon Randal sørget sist mandag for at Høyres sentralstyre gikk ut med en uttalelse om Statoil som er langt mer moderat enn det opprinnelige forslag fra den fløyen hvor Terje Osmundsen, Hans Henrik Ramm og statsminister Kåre Willoch synes å være drivkreftene.

Sentralstyremedlem Kari Thu bekrefter at hun var blant de som i sentralstyret tok initiativ til å moderere uttalelsen om Statoils rolle. Hun sier det opp-

Vestlands-trio modererer Høyre i synet på Statoil: Kari Thu, Håkon Randal og Arne Rettedal. Ikke stanset Osmundsen/Ramm-fløyen i sentralstyret siste uke.

Kari Thu, Håkon Randal og Arne Rettedal. En sterk trio fra «Vestlands-Høyre» med et moderat syn på Statoil-reformen!
FAKSIMILE FRA STAVANGER AFTENBLAD, 27. FEBRUAR 1984.

Motkrefter i «Vestlands-Høyre»

Det var ikke fritt for motkrefter mot Statoil-reformen også innen den borgerlige alliansen. Både i Senterpartiet og Kristelig Folkeparti fantes det sentrale politikere som stilte spørsmålstegn ved store deler av reformen. Ikke minst gjaldt dette Senterpartiets landbruksminister Finn T. Isaksen som tidligere hadde sittet i Statoils styre. Han gikk sterkt inn for å redusere de økonomiske konsekvensene av en eventuell reform.

Men den sterkeste «interne» regjeringsopposisjonen kom fra det vi kan kalle «Vestlands-Høyre», med kommunal- og arbeidsminister Arne Rettedal som fremste talsmann. I februar 1984 skrev Rettedal et personlig notat om Statoil-reformen til statsminister Kåre Willoch, der han aksepterte idéen om statlige eierandeler, men ba om at ordningen ikke ble gitt tilbakevirkende kraft. I praksis ville dette medføre at Statoil fikk beholde sine eierandeler både på Statfjord, Heimdal og Gullfaks.

De interne motsetningene i Høyre, særlig uttrykt gjennom den sterke skepsisen i «Vestlands-Høyre» var ikke bare basert på den geografiske dimensjonen og tilknytningen til Stavanger og Statoils hjemmebane. Motsetningene avspeilte også ideologiske og prinsipielle skillelinjer i partiet der de mest reform-ivrige sitt syn ble formulert av relativt unge, akademisk skolerte politikere, særlig representert ved statssekretær Hans Henrik Ramm og statsministerens personlige sekretær Terje Osmundsen. Deres primære ønske var å avdempe Statoils vekst av frykt for maktkonsentrasjon og manglende demokratisk kontroll. Den mer pragmatiske delen av Høyre la mer vekt på Statoils behov for

vekst, finansiell styrke og forutsigbarhet i rammebetingelser. Arne Rettedal, Kari Thu og Håkon Randal var tre sentrale politikere som hevdet dette synet. I februar 1984 fikk denne trioen Høyres sentralstyre til å vedta en uttalelse som var langt mer moderat enn de reformønskene som kom fra den indre regjeringssirkelen. Det var neppe tilfeldig at de kom fra Vestlandet!

Invitasjon til samarbeid

Kort tid før Statoil-reformen skulle behandles i Stortinget var de partipolitiske frontene framdeles sterkt sprikende. Regjeringen og store deler av det politiske miljø hadde avskrevet muligheten for å nå fram til en fellesløsning.

Det var i denne situasjonen, nærmere bestemt den 12. mars 1984 at Arbeiderpartiet sendte brev til statsminister Willoch og inviterte til samarbeid i spørsmålet om en reorganisering av Statoil. Arbeiderpartiets leder, Gro Harlem Brundtland, og partiets oljepolitiske talsmann, Finn Kristensen, deltok på en pressekonferanse etter at samarbeidsinvitasjonen var blitt offentliggjort. Her ble det avvist at utspillet kunne tolkes som en godkjenning av Høyres intensjoner om å «vingeklippe» Statoil. Hensikten med brevet, ble det hevdet, var å åpne for en dialog i reformspørsmålet som kunne bidra til at den brede enigheten i norsk oljepolitikk ble videreført.

Statoil-kompromisset

Da Arbeiderpartiet kom med sitt forhandlingsutspill våren 1984, hadde spørsmålet om en reorganisering av Statoils rolle i norsk oljevirksomhet stått på den politiske dagsorden gjennom en periode på tre år. Hele tiden hadde de partipolitiske synspunktene vært sterkt sprikende og fastlåste. Det var derfor ventet at saken kunne komme til å gjøre slutt på den konsensuslinjen som hittil hadde preget norsk oljepolitikk.

Invitasjonen til samarbeidsdrøftinger ble imidlertid godt mottatt i regjeringskretser. Statsminister Willoch og de parlamentariske lederne for mellompartiene betraktet utspillet som positivt med tanke på behovet for en langsiktig og stabil oljepolitikk. Arbeiderpartiets initiativ resulterte i en serie på fire politiske toppmøter om Statoil-reformen. Tiden før saken skulle behandles i Stortinget var knapp. De fire forhandlingsmøtene ble derfor presset innenfor en tidsramme på fjorten dager. Statsminister Kåre Willoch og Arbeiderpartiets leder, Gro Harlem Brundtland, framsto her som forgrunnsfigurer. Forhandlingene inkluderte også mange sentrale politikere som hadde vært koblet til saken underveis.

Disse anstrengelsene for å finne en fellesløsning i reformspørsmålet, må i norsk sammenheng sies å være av ekstraordinær karakter: Sjelden har en så viktig og omstridt enkeltsak blitt forsøkt løst på så kort tid med en så konsentrert forhandlingsinnsats!

Arbeiderpartiet måtte strekke seg lengst under de såkalte «kompromissforhandlingene». Regjeringen var ikke villig til å forandre det prinsipielle innholdet i reformforslaget. Løsningen man ble enig om var i hovedsak den samme som Mellbye-utvalget hadde foreslått, med ett sentralt unntak: Statfjord-feltet ble holdt utenfor de nye bestemmelsene.

Statoil-møte i dag:

Willoch åpner for mulig kompromiss

27 MARS 1984

AV JOHN OVE LINDØE og SVEINUNG SLETTEN

Det var en imøtekommende statsminister Kåre Willoch som i dag morges ønaket velkommen

det sagt at dersom det kan føre til enighet med AP, kan Regjeringen drøfte begrensning av Stat-

i bestrebelsene på å bremse selskapets vekst i 50-årene og selskapets makt og dominans over de andre norske oljeselskapene.

nødvendig å overføre eierandeler fra Statoil til staten for å få dette til.

Finn Kristensen har ved flere anledninger sagt klart fra at Arbeiderpartiet ikke kan akseptere som bringer oljeminister et direkte forretningsansvar. Partiet mener det som staten skal overta r fra Statoil. Kristen- fleritid åpen for en løsnebærer en bærenes-

Arild Rødland ikke åpen for kompromiss.

Finn Kristensen: Åpen for kompromiss.

en stemme – det samme som Hydro og Saga.

Kristensen sier lignende oppfegg kan brukes for andre felt. Han nevner som en mulig løsning at dersom Statoil eitter med over 50 prosent eierandel i et felt, så kan det for eksempel stilles krav om at selskapet må ha tilsluting fra minst 10 prosent av de øvrige eierandelene for å få gjennomslag.

På den annen side har statssekretærer i Olje- og energidepartementet, Arild Rødland, uttalt seg nokså kategorisk mot oppsplitting av eierandeler.

Hva som kommer ut av møtet som begynte i dag tidlig, var derfor vanskelig å si på forhånd. Flere vi snakket med mente møtet stort sett vil gå med til å informere om og å utdype Regjeringens syn slik det i grove trekk al-

Statsminister Kåre Willoch har forhandlet seg fram til enighet med Arbeiderpartiets Gro Harlem Brundtland og Finn Kristensen.

- Verken klipp eller vingestuss

13 MARS 1984

Men Ap med Statoil-invitasjon til Regjeringen

– Det er verken snakk om vingeklipping eller vingestuss av Statoil.

Dette sier Arbeiderpartiets industripolitiske talsmann, Finn Kristensen. Partiet kom i går med en invitasjon til Høyre for å få til bred politisk enighet om Statoils virksomhet i årene som kommer.

I et brev til statsminister Willoch

– Det er av spesiell positiv interesse at Arbeiderpartiet er enig i at en del av inntektene som nå kanaliseres via Statoil, i stedet ber gå direkte til staten, sier Willoch. Statsministeren og regjeringen legger dre tilta-

– Med de store ressurser som blir tilført Statoil, kan om få til bl.a. å gi en utvi

Enighet om Statoil

7 APR. 1984

Detaljspørsmål gjenstår i forhandlingene med Arbeiderpartiet

AV JOHN OVE LINDØE

Oslo-Aftenbladet: – Gårsdagens forhandlingsmøte mellom Regjeringen og Arbeiderpartiet markerte et gjennombrudd i forhandlingene om Statoils framtidige rolle. Det kan formuleres så sterkt at de nå er blitt enige om prinsippene, og at det som gjenstår, er en rekke uavklarte detaljspørsmål.

Statsminister Kåre Willoch medga ikke etter møtet at regjeringspartiene har gitt opp kravet om at Statoils eierandeler skal splittes opp.

et stykke vei å gå for de er helt enige. En løsning er her å la Statoil bare bruke en viss prosent av sin stemmetyngde, og så la selskapet få bruke den restprosen-

hvis det ikke ender med enighet, så er det ikke ville nok til stede, sa Gro Harlem Brundtland.

Forhandlingene hittil har imidlertid vist at nettopp viljen har vært til stede, og ingen observatører regner med at det vil oppstå uløselige problemer i den videre prosessen.

Arbeiderpartiet og Regjeringen møtes til nye forhandlinger onsdag, og Regjeringen tar sikte på å fremme stortingsmeldingen om Statoil i statsråd neste fredag.

kow, Høyre. Regjeringspartienes frakjonsledere i Indus-

teten, Arnljot

Svein

Du

stat

kreti

statsr

Ramm

Rødlan

De tre

sikrete

som i for

det Melbye

om Statoil-

lagt fram for

Vingeklipp gir tap for Statoil

1 MARS 1984

Går med underskudd dersom Statfjord-andel reduseres

Statoil kommer til å gå med i underskudd til og med 1987 dersom selskapets eierandel i Statfjord-feltet blir redusert fra 50 til 30 prosent. Dette kom i fram under et møte tilliitsmenn i Stavanger Høyre hadde med statsministerens personlige sekretær, Terje Osmundsen, i går.

Møtet artet seg til tider som et stormløp mot Osmundsen og Regjeringen for det arbeidet som nå pågår med henblikk på å redusere Statoils rolle i norsk oljevirksomhet.

Etter det Aftenbladet erfarer, viste de tillitsvalgte i Stavanger Høyre seg å være en tenmelig Statoil-vennlig forsamling. Forklaringen på det er slett ikke alene den at Statoil-ansatte utgjorde en stor del av forsamlingen.

Det var etter det vi kienner til en nokså modernet Statoil-reform Terje Osmundsen gikk i går. De fleste lokale tillitsvalgte takket likevel nei til reformen.

Side 4

Terje Osmundsen måtte tåle mye kritikk i Stavanger Høyre i går kveld

Statfjord-feltet blir ikke berørt

Avtalen mellom Regjeringen og Ap sikrer statens interesser

12 APR. 1984

AV JOHN OVE LINDØE

Oslo-Aftenbladet: Statoil-reformen er i havn. Da regjeringspartienes og Arbeiderpartiets forhandlere i går formiddag kom ut fra statsminister Kåre Willochs kontor etter det tredje forhandlingsmøtet, hadde de den ferdige skissen med seg.

Den danner grunnlaget for stortingsmeldingen som vil passere statsråd fredag eller påske. I energi- og industrikomitéen vil det bare bli finpusset før den kan vedtas i Stortinget i påskesjonen.

Dette er hovedpunktene i avtalen mellom regjeringen og Arbeiderpartiet:

- Statoil skal fortsatt forvalte statens samlede interesser på sokkelen. Statoil skal fortsatt ha minst 50 prosent eierandel i alle lisenser. Staten skal ikke ha egne eierandeler i tillegg
- Statoils inntektsgrunnlag fra Statfjordfeltet ligger fast.
- Statoils inntektsstrøm deles på bruttonivå for hvert felt, slik at staten for en del selv tar utgifter (inklusive investeringer) og tilhørende inntekter.

  Statens prosentandel fastsettes etter konkret vurdering i den enkelte lisens.

Stemmerettsreglene

- Stemmerettsreglene endres slik at de gir den enkelte regjering handlefrihet til å utforme avtaler og stemmerettsregler i det enkelte tilfelle.
- Hovedregelen blir at vedtak kan fattes når et visst antall selskaper stemmer for forslaget.

  Statoil skal som hovedregel ikke ha stemmefertall alene. Statoil skal heller ikke ha veto-rett.

3) Avtalen inneholder imidlertid unntakabestemmelser som i enkelte tilfeller kan gi Statoil samme rettigheter som i dag.

Før meldingen nå legges fram skal Olje- og energidepartementet komme med forslag til prosentandeler staten skal ha i de enkelte lisenser. Det er verdt å merke seg at avtalen om Statoil ikke får noen konsekvenser for Statfjord-feltet.

I forhandlingsdokumentet heter det at på samme måte som i Troll-avtalen vil oljeselskapenes ekspertise og kvalifikasjoner bli tillagt større vekt i de daglige beslutningene enn deres eierinteresser. På flere måter har Troll-avtalen vært retningsgivende for mye av det som er oppnådd. Det understreket formannen i industrikomiteen, Reidar Due på pressekonferansen etter forhandlingsmøtet. Han var selv en av arkitektene for Troll-avtalen.

Til tross for hvoedregelen o begrense stemmerett for Statoil inneholder avtalen en viktig unntakbestemmelse som kan gi selskapet dominerende innflytelse på vegne av staten. I viktige saker som etter selskapets mening har politisk eller prinsipiell betydning, kan Statoil få fullmakt fra generalforsamlingen (olje- og energiministeren) til å utøve samme innflytelse som i dag.

Hvis én konkret sak ikke har vært behandlet i generalforsamlingen i selskapet, kan Statoil bli nedstemt av et flertall i andre norske og utenlandske selskaper. Men det heter videre i unntakabestemmelsene at i enkelte utvinningstillatelser vil imidlertid Statoil kunne gis vetorett eller beslutningsmyndighet alene også i andre saker enn de som regnes som politisk og prinsippielt viktige.

Avtalen mellom Regjeringen og Arbeiderpartiet er såpass fleksibel at skiftende regjeringer kan

Statoil er glad for den nye avtalen. Det kan informasjonssjef Willy Olsen bekrefte.

leve med den. De blir til en viss grad opp til den enkelte regjering hvor «strømme tøyler» den vil kjøre med når de gjelder prosentandelene for inntektsfordeling mellom staten og selskapet, og også når det gjelder utøvelsen av stemmeretten.

«Modellen er ment å ivareta behovet for fleksibilitet og kontinuitet, slik at strukturen for statens deltakelse i petroleumsvirksomhet kan forbli uendret gjennom skiftende politiske forholdheter det i avtalen.

Denne samlingen av avisutklipp fra Stavanger Aftenblad i perioden mars/april 1984, forteller i overskrifter hvordan Statoil-saken ble kommentert da det nærmet seg et endelig kompromiss mellom regjeringen og Arbeiderpartiet.

Gjennom denne kompromissløsningen unngikk man den splittelsen i Stortinget som så ut til å være uunngåelig.

Kommentarene som fulgte i kjølvannet uttrykte forbauselse over utfallet. Det ble betegnet som en politisk bragd at Arbeiderpartiet og den borgerlige regjeringen hadde klart å forhandle seg fram til en fellesløsning ut fra så avvikende standpunkt.

To uker senere, den 8. juni 1984, vedtok Stortinget enstemmig å gjennomføre reformen. Det nye organisasjonsmønsteret ble gjort gjeldende fra 1. januar 1985.

Kompromisskultur

Fra et statsvitenskapelig synspunkt var dette utfallet i samsvar med en sterk hovedtendens innen norsk oljepolitikk. Et særtrekk ved vårt politiske systems håndtering av omstridte oljesaker har nettopp vært evnen til å forhandle seg fram til kompromissløsninger på tvers av partipolitiske motsetninger. Behovet for stabilitet og kontinuitet har skapt et politisk normpress i retning av å oppnå enighet om de store linjene innen oljevirksomheten. Statoil-saken er bare nok et eksempel som bidrar til å underbygge dette inntrykket.

Statoil-kompromisset kan derfor tolkes som et resultat av en sterk gjensidig vilje til å utarbeide fellesløsninger i viktige oljepolitiske spørsmål. Denne tendensen kan gjerne betraktes som en bekreftelse på den generelle kompromisskulturen i det norske politiske system. Oljesektorens betydning for landet gjør imidlertid presset mot slike løsninger enda sterkere her enn innen andre politikk-

Figur 7: *Statoil's driftsinntekter. Høy prisutvikling.*

Denne figuren er hentet fra Stortingsmelding nr. 73 (1983-84) om organiseringen av statens deltagelse i petroleumsvirksomheten, og viser Statoils driftsinntekter før og etter en eventuell reorganisering. Det var den overordnete intensjonen i denne figuren som fikk Energi- og industrikomiteen til å legge fram en enstemmig innstilling i den politisk kompliserte saken om Statoil-reformen. Som en dagsaktuell opplysning kan det nevnes at Statoils inntekter i 1997 er på hele 125 milliarder kroner. Dette er betydelig mer enn reformtilhengerne kunne forutsi i 1984 – til tross for at statens direkte økonomiske engasjement (SDØE) ble innført.

«Statfjord-effekten»: Den politiske kompromissløsningen om Statoil førte til at Statfjord-feltet ble holdt utenfor reformen. Den økonomiske effekten av reorganiseringen ble på denne måten sterkt redusert. Statfjord-feltet har gjennom hele perioden vært Statoils klart viktigste inntektskilde.
FOTO: LEIF BERGE

områder. Bare i utenriks- og sikkerhetspolitiske spørsmål har vårt politiske system vist en tilsvarende evne til å finne samlende løsninger i omstridte nasjonale spørsmål.

Symbolpolitikk

Statoil-prosessen kan også betraktes som en arena for symbolpolitikk og meningsdannelse. For Høyre var reformspørsmålet en «god sak», i tråd med partiets skepsis mot statskapitalisme og økonomisk maktkonsentrasjon innen slike institusjoner.

Gjennom regjeringsskiftet fikk Høyre anledning til å sette Statoil-reformen på den politiske dagsorden. Partiet brukte denne anledningen til å eksponere sine synspunkter på selskapets dominerende posisjon og startet samtidig en partipolitisk debatt om de prinsipielle sidene ved statens engasjement i oljevirksomheten. Denne debatten avdekket sterke motsetninger mellom Høyre og Arbeiderpartiet i synet på statlig forretningsdrift og Statoils spesielle rolle som et redskap i den statlige oljepolitikken.

Det symbolske uttrykket «vingeklipping» bidro til å så tvil om regjeringens intensjoner med reformen – og skjerpet motsetningene mellom de to hovedaktørene, Høyre og Arbeiderpartiet. Denne utviklingen kan i stor grad tilskrives partienes behov for å overdrive eksisterende konflikter, for dermed å vedlikeholde ideologiske og partipolitiske skillelinjer.

Statfjord-effekten

Oppsplittingen av Statoils inntekter og utgifter i en selskapsdel og en stat-

lig del, skulle medvirke til å avskjerme selskapet fra store deler av de totale oljeinntektene og dermed dempe den forventede veksten. Den ønskede effekten av dette var at Statoil for framtiden måtte tilpasse sin egen aktivitet til en mer begrenset økonomisk andel. Denne utviklingen ville vært realistisk hvis reformen var blitt gjennomført uten unntak. Statfjord-feltet ble imidlertid holdt utenfor. Dette feltet hadde hele tiden vært Statoils klart viktigste inntektskilde og ville fortsette med det i lang tid framover. I tillegg har dette feltet så lave grensekostnader at den økonomiske avkastningen er relativt god også ved en lav oljepris.

Den umiddelbare økonomiske effekten av reformtiltakene ble derfor sterkt redusert ved at Statfjord-feltet ble holdt utenfor. Flesteparten av de andre feltene der staten gikk inn med et direkte økonomisk engasjement, har en dårligere inntjeningsevne og er mer utsatt for svingninger i oljeprisen. Til sammen skapte disse faktorene «Statfjord-effekten»: Statoil kunne fortsette å «melke» Statford-feltet, som er billig å drive og gir store inntekter, mens staten ble sittende igjen med hovedtyngden av utgiftene på de mer kostnadskrevende utbyggingsprosjektene som for eksempel Heimdal, Oseberg og Gullfaks.

Ansvar istedenfor styring

Skjermingen av Statfjord-feltet, kombinert med det dramatiske prisfallet på olje i 1986, skapte en uventet situasjon for staten: Ønsket om bedre styring med sektorens enorme inntekter ble like mye et spørsmål om økt ansvar for utgiftssiden. Kontantstrømmen til statskassen ble langt mindre enn forventet, og ønsket om å begrense pengerikeligheten i Statoil-konsernet til fordel for staten, ble nærmest blitt vendt til det motsatte.

Dette viser hvordan endringer i to vesentlige forutsetninger for Statoil-reformen; en konsekvent deling av pengestrømmen på alle feltene og en stabil oljepris, førte til et utilsiktet resultat som på kort sikt ble dyrt for staten og tilsvarende gunstig for Statoil. Først på lengre sikt, når Statfjord-feltets levetid går mot slutten og «Statfjord-effekten» avtar, vil de økonomiske virkningene av det nye organisasjonsmønsteret gjøre seg sterkere gjeldende.

På kort sikt synes det bare å være endringen i stemmerettsreglene som har bidratt til målsettingen om å avdempe Statoils dominerende posisjon i norsk oljevirksomhet. Statsselskapet er blitt tvunget til å inngå et mer utstrakt samarbeid med de andre selskapene i hver enkelt lisens for å få vedtatt beslutninger.

Det er ingen tvil om at selve reorganiseringsprosessen ble betraktet som en trussel fra Statoils side. Det ytre presset over flere år skapte et sterkt indre samhold i organisasjonen. Samtidig beveget selskapet seg bort fra den åpne holdningen som tidligere hadde preget forholdet til omgivelsene. Dette førte til en mindre åpen kommunikasjon mellom selskapets ledelse og politiske myndigheter. Også overfor offentligheten, som for eksempel media og forskningsinstitusjoner, har denne lukketheten gjort seg gjeldende.

En organisatorisk milepel

Beslutningsprosessen som gikk forut for Statoil-kompromisset kan betrak-

tes som en sterkt konsoliderende epoke for viktige prinsipielle sider ved norsk oljepolitikk. Debatten og forhandlingene som fulgte i kjølvannet av reformspørsmålet bragte klare politiske skillelinjer fram i dagen. Etter en periode med sterke partipolitiske konflikter ble det igjen etablert ro omkring Statoils rolle i norsk oljepolitikk.

Til tross for Høyres tilbakevendende utspill om å privatisere deler av statsoljeselskapets virksomhet, har den vedtatte fellesløsningen fra 1984 hittil framstått som en organisatorisk milepel for statens deltagelse i petroleumsvirksomheten. Intensjonene med «oljekompromisset» er i ettertid blitt respektert av regjeringer med ulik politisk farge.

Note

1) Artikkelen er et sammendrag av innholdet i Kroghs hovedfagsavhandling fra 1987: *REORGANISERINGEN AV STATOIL. Intensjon, prosess og utfall – en analyse av beslutningsprosessen,* skrevet som en del av forskningsprosjektet: *Politisk styring av petroleumsvirksomheten.* Prosjektet er sammenfattet av professor Johan P. Olsen i boka: *Petroleum og politikk* (Tano 1989).

Kilder

- Faglitteratur
- Offentlige dokumenter
- Partipolitiske utredninger, debattbøker
- Interne notat og møtereferat fra Mellbye-utvalgets arbeid (frigitt)
- Personlige dybdeintervjuer med 14 sentrale aktører i prosessen
- Bredt spekter av avisutklipp fra hele perioden 1981–1984